

Oponentský posudek bakalářské práce

Autor: Barbora Bradáčová

Název: Fenomén fanfiction – literatura na internetu

Vedoucí práce: Mgr. Štěpánka Klumparová, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Práce Barbory Bradáčové se zaměřila na fenomén, jenž se v českém kontextu teprve pozvolna dostává do záběru literární vědy a ve vztahu k němuž literární věda jako taková (tedy nyní již nejenom v českém kontextu) brousí či upravuje své analytické a interpretační nástroje. Je to dáno tím, že fenomén fanfikce není rozhodně fenoménem, jenž by se dal zkoumat výlučně na poli literatury, ale k jehož pochopení není možné odhlížet od sociální a komunitní role a proměny úlohy kultury (a psaného slova) v kontextu digitálního věku.

Už z výše napsaného vyplývá, že autorka na sebe vzala nesnadný úkol – jednak musí svému čtenáři, jenž není obeznámený s tímto typem literatury, nabídnout přehledný a zasvěcující výklad, a jednak musí část práce nutně věnovat i zkoumání konkrétního – v tomto případě jedinečného textu fanfikce, jenž má být komparativním způsobem porovnáván se svým „zdrojem“ a stát se *par pro toto*.

Úvodem předesílám, že práci považuji za podnětnou a inspirativní a rovněž předesílám, že se autorka se ctí vyrovnala s nejednoduchým zadáním. Toto konstatování, které předjímá doporučení práce k obhajobě, mi umožňuje věnovat se některým sporným místům práce (což však jen dokládá, jak myšlenkově produktivní se text nabízí být).

Jednu z nejspornějších tezí či jedno z nejspornějších zadání vidím ve stanovení úkolu: „*Cílem komparativní analýzy bylo dojít k závěru, jestli má tvorba fanfikcí potenciál nést uměleckou hodnotu.*“ Problematičnost spatřuji nejenom ve skutečnosti, že v práci nebyl stanoven obsah pojmu umělecká hodnota (někdy se mi zdá, že je tento termín pro autorku synonymní s pojmem čtenářský zážitek či zábavnost) – a tedy kritéria, podle kterých bude posuzována uměleckost, ale v důsledku i pravidla použití pojmu umělecká hodnota jako takového. Paradoxní je to zvláště v kontaktu s jedním z ústředních rysů, které autorka uvádí pro typ literatury fanfiction – jímž je neoriginalita.

Autorka rovněž stanovila za cíl představit pojem a fenomén fanfiction: „*v jeho komplexnosti, tedy nejen po literární stránce, ale také s ohledem na další média, která ho ovlivňují – televizní seriály a filmy, i s ohledem na jiné než literární projevy – například videa či obrázky, tedy s ohledem na to, jak si ve světě získává popularitu a uznání.*“ Zde je třeba říci, že naštěstí tento záměr sledován nebyl, neboť rozsah práce by to neumožňoval a práce by se zahltla buď rozsahem, nebo banalitami. To se však nestalo.

Co však v textu postrádám, i když v náznaku je přerývaně přítomná, je snaha navrhnout jistou základní typologii fanfiction na rovině žánrových rysů (jde o žánr?). V úvodu práce byla zmíněna neoriginalita, v ukázkách a komentářích můžeme vyčíst schematičnost a současně snahu o kreativní přístup k předloze, či charakteristiku, která určuje pozici textů FF na vertikální ose literatury (pozici, z níž vyplývá řada dalších rysů, jež už ovšem nejsou v textu zmíněny či studovány, což je škoda, neboť právě z této pozice vyplývá role FF v sociálním poli): *Fanfikce je velmi mnohotvárná tvorba, v jejímž rámci vznikají nejen texty jako vystřižené z červené knihovny, texty, které by se daly charakterizovat jako pornografie pro ženy, ale i texty jiných žánrů, například fantasy, sci-fi.* Systematická snaha vyložit typické rysy FF však chybí.

Co rovněž postrádám, co by umožnilo větší přehlednost textu a provzdušnilo jeho výklad, je přehledný slovníček pojmů, s nimiž se pracuje. Pro čtenáře beznadějně nepoučeného (jímž je oponent) by byl velmi užitečný praktický slovníček pojmů, třeba na konci textu či v jeho úvodu, jenž

by umožňoval průběžnou orientaci ve všech těch zinech, conech, viddinzích atp. Tím by se např. podařilo redukovat rozsah o kapitolu 4.1., ulehčilo by to kapitole 4.2.1-4.2.4. které situaci v pojmové změní popravdě nezjednodušují, ale zamotávají. (A pak by se mi nestalo, že když čtu v druhé části práce větu: „*například Hurt/Comfort nemůže být fluff, žánr romantický už ale může být laděn právě od fluffu, až po dark*“, že jsem paf (puff)).

Nejenom zde by však byla na místě redukce, některé části by se daly rovněž kriticky vypustit či prokrátit. Například rozsáhlý exkurs k etymologii slova fandom by zcela jistě nahradila prostá informace, že fandom je komunita nadšenců. Tady se autorka dala unést nekritickým přístupem k odborné literatuře /Macek, Jenkins/ a vydala se jejími stopami. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce, na rozdíl od rozsahu práce akademické, by bylo lépe se těmito místům s vatou vyhýbat.

Oceňuji autorčinu schopnost dohledat si potřebnou odbornou literaturu. Ačkoliv ne vždy se mi zdá, že s ní pracuje správně. Mám na mysli to, že často prostě přejímá způsob vidění a (což je vzhledem k tomu, že práce Barbory Bradáčové je v jistém smyslu v českém prostředí průkopnická) spokojuje se s předznačenými zjištěními (to je adekvátní bakalářské práce, ale oponent má neodbytný pocit, že autorka by zde přeci jen byla schopna lepšího výkonu). Tento vliv sekundární literatury je velký (autorka dokazuje, že je schopna se v ní zorientovat, pracovat s ní a převyprávět ji), je to, jak již bylo zmíněno, do jisté míry logické, neboť se tu představuje zatím nepříliš zpracovaný fenomén, ale závislosti je nadměru; chtělo by to přeci jen více kritické práce a zobecňující redukce. Více aktivního než pasivního čtení.

Za příklad posunutého čtení sekundární literatury pak vnímám pojetí archontických textů, jak jej zavádí Abigail Derechová. AD mluví v tomto případě o tradici jistého typu textů, které nazývá archontické (ve významu *opičící se*), a za součást této tradice označuje i fanfiction. Tu je však, domnívám se, třeba vložit až do kontextu, kdy se pojem jako takový začíná formovat v souvislosti s aktivitou jistých sociálních skupin. Není sice pravda, že by tyto projevy neexistovaly před zavedením pojmu, ale teprve zavedením pojmu se tento typ literatury formuje jako instituce. Je tedy možné uvažovat o tendencích, které sociologicky podmiňují tento typ tvorby, ale o fenoménu jako takovém je možné uvažovat až ve chvíli, kdy se jedná o rozsáhlejší a vědomě institucionalizovaný postup. V tomto smyslu rozumí AD i pojmu archontická literatura. A protože jde o fenomén sociálně podmíněný, je zřetelné, že jeho doménou je prostředí, které sociální kontakt umožňuje (dostává se ke slovu historka o vejci a slepici). Zde je spíše na místě souhlasit s Henry Jenkinsem, jenž klade počátek objektu studia do 60. let, kdy se výraz fanfiction poprvé objevil v souvislosti s povídkami publikovanými v prvních fanouškovských časopisech. Jeho masové rozšíření však samozřejmě souvisí až s érou internetu a vybudovanými sociálními sítěmi.¹

K posunutí (či „nedoužití“) významu pojmu (a tím jeho určení) u autorky dochází, v okamžiku, kdy píše, že: „*Archontická literatura předpokládá, že každý text obsahuje hojnost potenciálních námětů, jejichž variace mohou text aktualizovat.*“ Což není nepravda, ale je to nedostatečné, neboť pracuje-li

¹ Nedá mi to, abych necitoval z Jenkinse v této souvislosti pasáž, která je dle mého klíčová pro hledání charakteru a sociální role FF i její proměny: „Fan fiction, které byly publikované před deseti lety, byly psány především ženami, a to dvacetiletými, třicetiletými, ale i staršími. V současnosti se k nim přidala generace nových přispěvatelů, která našla fan fiction, když surfovala po internetu, a rozhodla se zjistit, co sami mohou vytvořit. Zvláště Harry Potter povzbudil mnoho mladých lidí k psaní a sdílení jejich prvních povídek.“ Jenkins, Henry (2006a): Culture Convergence. New York – London: New York University, s. 178.

se jinde v textu s pojmem intertextualita, bylo by třeba tyto pojmy od sebe odlišit, jinak se ztrácí jejich nástrojovitost. Zde však oba pojmy splývají. Přitom důraz na transformativní charakter vztahu mezi pretextem a postextem je klíčový. Zajímalo by mne v této souvislosti, jak autorka vnímá (kriticky reflektuje) charakteristiku archontických textů, jak ji podává AD, v souvislosti se svým vlastním pojetím/chápáním fanfiction. Podle AD jsou archontickou literaturou texty, které nenarušují pretext, ale obohacují, „rozšiřují jeho textuální archiv“ (Derechová, s. 26).² Zajímalo by mne rovněž v této souvislosti, jaká funkce FF by se dala z tohoto postřehu odvodit (další rys do rejstříku charakteristiky této specifické literární oblasti).

Tedy upřesněno: zatímco široké pojetí AL, jak je nabízí AD, klade počátky AL do 17. století (ale mohli bychom jistě pokračovat i dále do minulosti) a fenomén FF do druhé poloviny století dvacátého, ztotožnění obou pojmů u Barbory Bradáčové způsobuje, že fenomén FF identifikuje už v počátečním období novověku.³

Co vnímám jako zásadní opomenutí, je nedostatečný zájem o funkční určení FF (což je ovšem spojeno s nesystematickým přístupem k rysům FF). Zdá se mi, že teprve na této rovině by bylo možné uchopit FF jako svébytnou instituci, která v rámci literárního a sociálního pole plní určitý úkol a získává smysl.

Za velmi vhodné považuji použití / aplikaci Doleželovy typologie postmoderních textů pro žánr FF, která je jím naplněna bezezbytku. V těchto částech si oponent užívá a baví se, neboť ., neboť jsou tu ukázány prakticky i v zobecněné podobě principy fungování FF textů (škoda, že nereflektovaně). Od registrace se zde zřetelně dostáváme k funkci, nevím však, zda autorka sama tento aspekt Doleželovy typologie postřehla.

Jestliže se první část práce zabývala obecnějším vymezením a zkoumáním fenoménu FF, pak druhá část práce je věnována komparativní analýze konkrétního pretextu s posttextem FF. Jde o využití nezaplňeného místa v příběhu Harry Pottera. V této části podává autorka rutinní výkon. Ukazuje bezpečné zvládnutí pojmů narativní analýzy. Zbýlý rozsah práce ji ale již neumožňuje preciznější přístup. Navzdory tomu je možné konstatovat, že je zde přehledně a jasně definován objekt a cíle postupu. Velmi vhodně jsou zvoleny oblasti analýzy a jsou i jasně a s logikou ohraničeny. Analýza je popisná, nezvažuje se významový posun, způsob a principy interakce se čtenářem (atp.), tj. i recepční nástroje (modulace očekávání, které hraje podstatnou roli v tomto typu tzv. archontických textů). Je zřetelné, že zde zbývá ještě odvést spousta práce. Opět se opakuje výtky k první části. Práce zůstala v popisné rovině, byl by na místě funkční přístup, ale i více důrazu na techniku, méně na téma. Nedožíváme se například (když, tak jen málo a nereflektovaně) o posunu stylu a případně věkové hranice předpokládaného recipienta v případě obou textů (jednoho každého z nich).

K podnětům do diskuse, které vyplývají z výše napsaného, přidávám ještě jednu otázku, která je reakcí na závěr práce. Autorka píše: „*Na základě všech zjištěných poznatků a své osobní zkušenosti musím na závěr připustit, že v některých fanficcích se ukrývá umělecká hodnota.*“

Moje otázka zní: Co to je umělecká hodnota (kterou tu má autorka na mysli)? Kde ji hledá(me)?

² Aneb, jak uvádí na svém blogu autorka Xiaochang Li: „The concept of “archontic” texts suggests that texts based upon or referring to other texts aren’t derivative or subordinate, but rather build an archive that expands the textual world. The archontic allows for infinite (and indefinite) re-tellings, but not just in terms of telling again, but rather telling *more*. Not just repeating, but adding to, building out, expanding, and drilling down.“

³ Je škoda, že je velká pozornost věnována přepisu historie fandůmu ve světě a česká zkušenost je odbyta poznámkou o komplikované politické situaci a fandumu Julese Verna (1969), scifi klubu na matfyz. Opět jen za pomoci jediné knihy ze sekundární literatury (Macek).

Celkově je třeba ještě dodat, že text je psán kultivovaně⁴, je vidět, že se u formulací přemýšlí a předmět zájmu se účelně problematizuje. Práce odpovídá stanoveným kritériím, jak jsou uzuálně i formálně zavedena na Pdf. UK a to na úrovni, která mne opravňuje doporučit ji k obhajobě.

Domnívám se rovněž, že se předložený text stává významnou a vhodnou podloží pro budoucí magisterskou práci, která by se více zaměřila na sociální aspekty FF a její funkci v literárním, kulturním a sociálním poli, jehož je součástí a v němž získává teprve smysl.

Prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

V Brně 6. 8. 2015

⁴ Nevhodné slovní obraty následujícího typu jsou spíše vzácnou výjimkou: „Zářivým příkladem mezi využívanými archontickými archivy (pretexty) je Pýcha a předsudek Autorky se kromě originálních děl uchylují i k fanfiction pravděpodobně proto, že chtějí „emocionální uspokojení“ a „pozornost“ dopřát známým postavám a prožívat je jejich prostřednictvím, podobně jako je prožívají skrze své přátele.“